

SUKOB INTERESA VELIKIH SILA NA ISTOČNOM JADRANU KRAJEM 18. I U RANOM 19. STOLJEĆU

STIJEPO OBAD
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 947.713"17/18":940"17/18"
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Conference paper

Primljeno
Received 1993-01-26

U sukobu interesa velikih sila Francuske, Rusije, Engleske i Austrije na istočnoj jadranskoj obali potkraj 18. i početkom 19. stoljeća pisac vidi borbu za posjede koji su trebali poslužiti kao stratezijsko uporište, osobito za Francusku i Rusiju, promatračnica događaja i odskočna daska u rješavanju Istočnog pitanja. Sudbina naroda na tom području rješavala se na mirovnim ugovorima u Campoformiu, Požunu, Tilzitu, Parizu i Beču. Kolikogod su sve akcije bile dobro isplanirane u Parizu, Moskvi, Londonu i Beču, nijedna sila nije dobila koliko je htjela, kako u posjedima tako i u presizanjima prema jadranskom zaleđu. S obzirom na međusobne sukobe, nemire i neredne, pobune seljaka i gusarske prepade, ova regija u to doba spada u najnemirnije područje na hrvatskom prostoru uopće.

Krajem 18. i u ranom 19. stoljeću na istočnoj jadranskoj obali zbile su se značajne političke promjene kao posljedica sukoba interesa velikih sila na ovom prostoru, koje su imale odraza i u širem jadranskom zaleđu. Naime, politička karta zemalja na istočnom Jadranu krojila se odlozgo, u Campoformiu (1797), Požunu (1805), Tilzitu (1807), Parizu (1808), Schönbrunnu (1809) i Beču (1814/15). Preliminarima u Loebenu i mirom u Campoformiu bivše mletačko područje Istra, Dalmacija i Boka kotorska dolaze u posjed Austrije, a otoci u Jonskom moru pripali su Francuskoj. Odlukama toga mira usprotivile su se Rusija, Turska i Engleska i proglasile jonsko područje "Republikom sedam otoka" pod pokroviteljstvom Rusije. Tako su krajem 18. i početkom 19. stoljeća istočna jadranska obala i ulaz u Jadransko more bili u interesnoj sferi Austrije i Rusije.

U promijenjenim političkim prilikama, pobjedom nad Austrijom, Francuska je diktirala mir Austriji u Požunu, te je poslije osmogodišnje uprave ova bila prisiljena ustupiti istočni Jadran Francuskoj. Odlukama u Požunu usprotivila se Rusija, držeći da je Boka kotorska njezino interesno područje, te su se obistinile njezine težnje (poslije rata s Turskom i mira u Kučuk-Kainardžiju, 1774, k uplovljanju u topla mora, što de i potvrdilo zaposjedanjem jonskih otoka, Boke kotorske i presizanjem prema Dubrovniku i srednjoj Dalmaciji. Boka je

Francuska je ušla u zategnute odnose s Austrijom, što je dovelo do upada austrijske vojske u Dalmaciju (1809) i pobune protiv Francuza. Širi francusko-austrijski sukob završio se mirom u Beču (Schönbrunn), po kome su zapadna Koruška, Gorica, Trst, Kranjska s Pazinskom grofovijom, civilna i vojna Hrvatska, Istra i Dalmacija, dubrovačko i bokokotorsko područje tvorili upravnu i političku cjelinu tzv. Ilirske pokrajine sa sjedištem u Ljubljani.

Nakon formiranja Ilirskih pokrajina Karadorđe se pokušava približiti Francuskoj u težnji da se Srbija oslobodi turske vlasti i nađe mjesto u "ilirskoj zajednici" naroda, sastavljenoj od Slovenaca, velikog dijela Hrvata i nešto Srba iz bivše mletačke Dalmacije i dijela podvelebitske Hrvatske. Diplomatska misija ustaničke srpske vlade pokušala je pridobiti Francusku za pokroviteljstvo nad Srbijom, ali bez uspjeha. Napoleon I nije pokazao razumijevanje zbog Turske a ponešto i zbog toga, što bi Srbija mogla utjecati preko Crkve na pravoslavno pučanstvo od Jadrana do Crnog mora, koje se po istoj vjerskoj crti vezuje s Rusima.

I tako se francusko-ruski i francusko-srpski odnosi postupno hlade i vraćaju na stanje prije Tilzita. Rusi pomažu srbijanske ustanike, koji prijete da će osvojiti Bosnu i skupa s Crnogorcima upasti u Boku kotorsku, dubrovačko područje i ostalu Dalmaciju. Da bi umanjio ulogu Rusije među europskim silama, napose u djeljivosti plijena, poslije godine 1810. Napoleon mijenja strategiju, naime odlučuje napasti Rusiju. Tako su Dalmacija, Dubrovnik i Boka kotorska, dvije važne južne pokrajine, izgubile važnost u Napoleonovim planovima. Od godine 1811. pojačava se izrabljivanje domaćega pučanstva, a očituje se u javnim radovima, porezu i prisilnom novačenju. Porazom francuske velike armije u Rusiji (1812) u narodu se povećava nezadovoljstvo protiv Francuza, poticano i od svećenstva, a priželjkuje se dolazak Austrijanaca. Francuski utjecaji slabe ne samo na istočnom Jadranu nego i na Balkanu. I Rusija se postupno povlači iz balkanske politike, tako da su srpski ustanici ostali bez pomoći.

Poslije poraza francuske armije u Rusiji pojačana je austrijska propaganda u dvjema južnim ilirskim pokrajinama, tako da su brojni nezadovoljnici na ovom prostoru priželjkivali dolazak Austrije. Rijetki slavenski orijentirani domoljubi, osobito oni iz Vrhovčeva kruga, priželjkivali su ponovni ulazak Austrije u Dalmaciju. Dio dubrovačke vlastele nije se mirio s propašću dubrovačke države, te je sanjao o njezinu obnavljanju. Još od kraja 18. stoljeća Boka kotorska je važan politički i strategijski činitelj u suprotstavljenim kombinacijama velikih sila na ovom prostoru. Godine 1797. prihvatili su austrijsku vlast, a u promijenjenim političkim prilikama (1806) suprotstavljali su se francuskoj okupaciji i u više navrata sukobljavali se s njima sve do njihova povlačenja krajem 1813. godine. Poslije poraza Francuza u Rusiji Aleksandar I pristao je dati Boku kotorsku

Austriji, čemu se je suprotstavila Crna Gora. Bokeljsko-crnogorska suradnja, u kojoj je prevažnu ulogu imao pravoslavni čimbenik, dovela je (1813) do ideje sjedinjenja i formiranja crnogorsko-bokeljske vlade pod predsjedništvom mitropolita Petra I. Međutim odlukom Bečkog kongresa Boka kotorska je ušla u sastav proširene Kraljevine Dalmacije.

Na kraju moglo bi se reći da poslije ukidanja obiju jadranskih republika, mletačke i dubrovačke, za istočnu obalu Jadrana sukobljavaju se interesi četiriju velikih sila - Francuske, Rusije, Engleske i Austrije. Njihova suprotstavljanja na ovom prostoru od 1797. do 1813. prate društvena previranja, nemiri seljaka kolona i kmetova na kopnu i gusarski prepadi na moru, napose hajdučki upadi, te je sve to zajedno dovelo do nesnošljivosti, maksimalnoga iscrpljivanja i istrebljenja dijela pučanstva, osobito u primorju i otocima. Istočni Jadran, napose dubrovačko i bokeljsko područje, trebalo je poslužiti i kao strategijsko uporište, promatračnica događaja u osmanlijskom zaleđu i odskočna daska u rješavanju istočnoga pitanja. Sudbina naroda na ovom području odlučivala se na ratištima i mirovnim ugovorima i na taj način silom i odozgo krojila karta ovoga dijela Europe. Ruske težnje zacrtane u Kučuk-Kainardžiju ostvarene su od Campofornia do Tiltzita. Napoleonova Francuska u svojim planovima prema istoku potisnula je Austrijance i Ruse s istočne obale, prigrabila čitav ovaj prostor s kojega je pratila situaciju u kontinentalnom zaleđu. Od mira u Tiltzitu, ili preciznije od pada Dubrovačke Republike, do kongresa u Beču Francuze uznemiruju Englezi, blokiraju francusku trgovinu sve od Boke kotorske pa do Istre. Potom Austrijanci, koji se ne mire s potisnutim položajem, ubacuju špijune i bune narod protiv Francuza. Kada se tomu dodaju suše, nestašice i gladi, te nemiri koji imaju antifeudalno i antifrancusko obilježje, pojačano novačenje, dezertiranje i odmetanje u hajduke, tada se može pouzdano reći da je istočnojadranski prostor po unutrašnjim društvenim previranjima i sukobima interesa velikih sila predstavljao najnemirnije područje na hrvatskom tlu uopće.

A n t e U G L E Š I Ć : Neobjelodanjeni nalazi preromaničke kamene plastike s područja sjeverne Dalmacije	143
<i>Unpublished Finds of Pre-romanesque Stone Plastic from the Region of North Dalmatia</i>	
E m i l H I L J E : Šibenski klesar Petar pok. Mateja iz Padove u Zadru	155
<i>Šibenik Stonecutter Petar (Son of Late Matej) of Padua, in Zadar</i>	
P a v o Ž I V K O V I Ć : Dubrovački rod Mikočić-Utvičić u Bosni tijekom 15. stoljeća	163
<i>Dubrovnik Family Mikočić-Utvičić in Bosnia in the 15th Century</i>	
M i r o s l a v G R A N I Ć : Tragom rukopisa "Staro bakarsko plemstvo" Bakranina Matije Mažića	179
<i>Tracing the Manuscript "Old Bakar Nobility" by Matija Mažić of Bakar</i>	
I v a n P E D E R I N : Proizvodni odnosi na Rabu u 16. stoljeću	201
<i>Production Relations on the Island of Rab in the 16th Century</i>	
T e r e z a G A N Z A - A R A S : Ideja regionalizma u <i>Iskricama</i> i <i>Poslanicama</i> Nikole Tommasca	223
<i>The Idea of Regionalism in Nikola Tommaseo's Iskrice and Poslanice</i>	
S t i j e p o O B A D : Sukob interesa velikih sila na istočnom Jadranu krajem 18. i u ranom 19. stoljeću	249
<i>Conflict of Interests among Powerful Nations on the Eastern Adriatic at the End of the 18th and the Beginning of the 19th Century</i>	